

**LOPPURAPORTTI: VIRTUAALIOPINTOKESKUKSEN
EDELLYTYSTEN ARVIOINTIHANKE**

LOPPURAPORTTI: VIRTUAALIOPINTOKESKUKSEN EDELLYTYSTEN ARVIOINTIHANKE

VIRTUAALIOPINTOKESKUSHANKE 2001-2002	3
1. PROJEKTIN TAUSTA	3
2. HANKKEEN TOTEUTUS JA ARVIOINTI	3
3. HANKKEEN OSAPROJEKTIT	4
4. HANKKEEN YHTEINEN ORGANISAATIO	4
5. YHTEISHANKKEEN TULOKSET	4
5.1. MILLÄ PEDAGOGISILLA EDELLYTYKSILLÄ VERKKO-OPISKELU SOVELTUU JÄRJESTÖLLISEEN SIVISTYSTYÖHÖN?	4
5.2. MILLAISET VERKKOPOHJAISET OPPIMISYMPÄRISTÖT SOVELTUVAT PARHAITEN JÄRJESTÖLLISEN SIVISTYSTYÖN OPINTOIHIN?	6
5.3. MILLAISIA ASiantuntijoita ja paljonko verkko-opetuksen suunnittelu ja toteutus vaatii sekä millaisiksi sen taloudelliset kustannukset muodostuvat?	7

VIRTUAALIOPINTOKESKUSHANKE 2001-2002

1. Projektin tausta

Vuonna 2000 viisi valtakunnallista opintokeskusta ylläpitävää sivistysjärjestöä (Kirkkopalvelut, Opintotoiminnan Keskusliitto, Sivistysliitto Kansalaisfoorumi, Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliitto ja Vihreä Sivistysliitto) toteuttivat yhdessä Virtuaaliopintokeskuksen edellytysten arviointihankkeen. Siitä saatujen kokemusten perusteella päädyttiin siihen, että virtuaaliopintokeskuksen verkko-opintojen kehittämistä tulee jatkaa yhteistyössä em. sivistysjärjestöjen kesken.

Hankkeeseen osallistuvien sivistysjärjestöjen ja niiden opintokeskusten visiona on *opintokeskusten kehittyminen järjestöllisen sivistystyön johtaviksi verkko-opintojen osajiksi.*

Virtuaaliopintokeskushankkeen tavoitteena oli kehittää järjestölliseen sivistystyöhön soveltuvaa verkko-opetusta. Hankkeen tavoitteena oli löytää vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Millä pedagogisilla edellytyksillä verkko-opiskelu soveltuu järjestölliseen sivistystyöhön?
2. Millaiset verkkopohjaiset oppimisympäristöt soveltuvat parhaiten järjestöllisen sivistystyön opintoihin?
3. Millaisia asiantuntijoita ja paljonko verkko-opetuksen suunnittelu ja toteutus vaatii sekä millaisiksi sen taloudelliset kustannukset muodostuvat?

2. Hankkeen toteutus ja arviointi

Hanke koostui mukana olevien opintokeskusten yhteisestä osiosta ja siihen liittyvistä viidestä osaprojektista. Kukin opintokeskus toteutti oman verkko-opintokokonaisuuden erillisen suunnitelman mukaan.

Yhteisessä työskentelyssä kaikkien osapuolten osaaminen verkko-opintojen suunnittelusta ja toteuttamisesta lisääntyi. Osaprojektien tuloksia esiteltiin ja arvioitiin yhteisen osion seminaareissa ja päätösseminaarissa:

- 14.–15.8.2001 verkko-opintojen suunnittelu ja WebCT-koulutus, Helsinki
- 1.2.2002 verkkokirjoittaminen, tutorointi ja kokemusten vaihto osaprojektien etenemisestä, Järvenpää
- 16.1.2003 tietoturva ja hankkeen loppuarviointi, Järvenpää

Projektin johtoryhmä ja yhteinen projektiryhmä huolehtivat, että kokemukset välittyivät projektin osapuolille hankkeen kuluessa. Näin kaikkien osapuolien kokemukset ja osaaminen verkko-opintojen suunnittelussa ja toteuttamisessa paranivat ja hankkeen toteuttamistapa tuotti synergiaetuja kaikille osapuolille. Tiedon ja kokemusten jakaminen oppimisalustoista ja omista verkko-opinnoista osoittautui hedelmälliseksi ja antoi tärkeää tietoa alustavalinnoissa.

Hankkeesta laadittiin loppuraportti ja sen tulokset ovat esillä hankkeessa mukana olevien sivistysjärjestöjen kotisivuilla helmikuun 2003 aikana.

3. Hankkeen osaprojektit

Hankkeen osaprojekteina toteutettiin:

- Kirjoittajakoulutus, Toimihenkilöjärjestöjen Sivistysliitto / TJS Opintokeskus
- Paavali-opintokokonaisuus, Kirkkopalvelut (ent. Suomen Kirkon Seurakuntatoiminnan Keskusliitto) / Kristillinen opintokeskus
- Vihreä vaikuttaja, Vihreä Sivistysliitto / Vihreä Sivistys- ja opintokeskus ViSiO
- Kasvisruokaa verkossa, Opintotoiminnan Keskusliitto / OK-opintokeskus
- Kulttuuritapahtuman tuottaminen, Sivistysliitto Kansalaisfoorumi (ent. Vapaan Sivistystoiminnan Liitto) / Opintokeskus Kansalaisfoorumi

Jokaisesta osaprojektista on liitteenä erillinen loppuraportti.

4. Hankkeen yhteinen organisaatio

Virtuaaliopintokeskushankkeen johtoryhmän muodostivat hankkeeseen osallistuvien opintokeskusten opintojohtajat. Käytännön yhteistoiminnasta huolehti yhteinen projektiryhmä, johon kuului edustaja jokaisesta opintokeskuksesta.

5. Yhteishankkeen tulokset

5.1. Millä pedagogisilla edellytyksillä verkko-opiskelu soveltuu järjestölliseen sivistystyöhön?

Vapaatavoitteisuus

Vapaassa sivistystyössä opiskelun vapaatavoitteisuus toimii perinteisen tutkintotavoitteisuuden vastapainona. Opiskelun peruslähtökohdat ja opiskelijoiden motivaatio voivat olla erilaisia tutkintotavoitteiseen opiskeluun verrattuna. Vapaatavoitteisesta opiskelusta voi olla myös ammatillista hyötyä. Sitä tukee myös oppimiskäsitteen merkityksen laajentuminen perinteisen luokkahuoneen ulkopuolelle. Se on merkinnyt opiskelun arvostuksen kehittymistä vapaassa sivistystyössä, vaikka sillä ei ole vielä sitä yhteiskunnallista statusta, jonka se ansaitsisi. Sen takia myös vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen statuksen nostaminen opitun sivistyksellisellä ja ammatillisella tunnustamisella olisi tärkeää.

Yhdessä oppiminen ja yhteisöllisyys

Yhteinen lähiopiskelutapaaminen on opiskelijoiden motivoinnin ja ryhmäytymisen takia tärkeä. Yhteinen vuorovaikutus verkossa vaatii sen, että osallistujat ovat tavanneet toisensa. Yhteisen tapaamisen merkitys korostuu myös opintojen keskeyttämisessä. Riski keskeyttämiseen on suurempi, jos opiskelijat ja ohjaajat eivät ole tavanneet kasvokkain toisiaan. Vapaan sivistystyön opinnoissa on perinteisesti ollut opiskelun ja oppimisen kulmakivenä yhdessä oppiminen, mikä pitää erityisesti huomioida verkko-opintojen suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Itseohjautuvuus ja omaehtoisuus

Verkko-opiskelussa opiskelijan rooli on aktiivinen. Itseohjautuvuus ilmenee esim. opiskelijoiden oma-aloitteisuutena tuottaa uusia kysymyksiä opiskeluaiheeseen ja materiaaliin. Opiskelijalle avautuu mahdollisuus rakentaa tietoa itse – yksin tai yhdessä muiden kanssa. Hänellä on käytössään erilaisia tiedonlähteitä, joista hänen pitää osata valita itselleen relevantti informaatio. Tämä edellyttää opiskelijalta itseohjautuvuuteen ja tiedonhallintaan liittyviä taitoja. Näitä taitoja voidaan harjoitella riippumatta oppisisällöstä.

Opiskelijoiden oman oppimisen kannalta on myös tärkeää, että he voivat käyttää itselleen sopivia opiskelumenetelmiä. Verkko-opiskelussa toteutuu mielekkäällä tavalla itsensä kehittämisen tärkeys, joka on yksi EU:n tavoiteluokituksen neljästä aikuiskasvatuksen tavoitteesta. (Communication from the Commission Brussels, 2000, 3)

Joustavuus ja jaksotettavuus

Verkko-opiskelun klisee – ajasta ja paikasta riippumattomuus – ei toteudu käytännön toiminnassa. Opiskelijoiden näkökulmasta opiskelu voi parhaimmillaan olla joustavaa suhteessa aikaan ja paikkaan, muttei niistä riippumatonta. Verkko-opiskelun ajallinen joustavuus aiheuttaa paineita ohjaajille ja tutoreille. Pitääkö heidän olla milloin tahansa tavoitettavissa ja vastaamassa opiskelijoiden kysymyksiin? Varsinkin ulkopuolelta palkattu ohjaaja tai tutor ei voi toimia näin. Tämä edellyttää ohjaajien, tutoreiden ja opiskelijoiden tarkkaa työmäärän suunnittelua ja arviointia etukäteen, jotta ohjaaminen sujuu joustavasti sekä opiskelijan että ohjaajan kannalta.

Verkko-opintojen aikataulu ja eteneminen pitää suunnitella tarkkaan. Hyvänä selkärankana on jaksottaa opintojen eteneminen ajallisesti sisällöllisiin vaiheisiin. Erittäin tärkeä asia on sopia riittävän tarkasti opintojen alussa opiskelijoiden kanssa yhteisistä pelisäännöistä.

Vuorovaikutuksen lyhytkestoisuus ja välittömyys

Perinteisessä luokkahuoneopetuksessa voi antaa henkilökohtaisen palautteen joko suullisesti tai kirjallisesti, mutta verkkokurssilla se annetaan kirjallisena. Palautteen antaminen kirjallisena koetaan yleensä merkitykseltään voimakkaampana kuin suullisesti annettu palaute. Verkkokurssilla palautteen antaminen henkilökohtaisena on intensiivisempää, henkilökohtaisempaa ja siten opiskelijalle antoisampaa, mutta ohjaajalle se on työläs vaihtoehto. Palautteen annon viive ei saa olla liian pitkä, koska yleinen elämisen tempo on nopeaa. Kaikki pitäisi tapahtua tässä ja nyt. Yksi mahdollisuus välittömään palautteeseen on rasti ruutuun tehtävät, joihin tulee automaattinen palaute välittömästi. Tämä voi olla hyvä vaihtoehto yksinkertaisissa (kyllä/ei) kysymyksissä ja vastauksissa esim. kieliovin opiskelussa kirjoittajakurssilla. Kuitenkaan se ei toimi syvällisempää pohdintaa tai keskustelua vaativissa tehtävissä, joissa ei välttämättä ole olemassa yksiselitteisiä vastauksia.

Ryhmän koko

Opiskelijoiden määrä verkkokurssilla vaikuttaa suoraan ohjaajan ja tutorin työmäärään. Kokemus osoittaa, että opiskelijoiden määrä yhtä ohjaajaa kohti olisi hyvä olla n. kymmenen opiskelijaa, jotta vuorovaikutus ja ohjaaminen toimivat joustavasti verkkokurssilla. Opiskelijoiden määrä ohjaajien lukumäärää kohden ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, vaan se riippuu verkkokurssin toteutuksesta. Toteutuksen ääripäinä ovat ohjaamisen intensiteetin mukaan itseopiskelumateriaali ja monivalintatehtävät vs. uuden tiedon tuottamiseen pyrkivät ryhmäkeskustelut verkossa.

Pitkäkestoisuus

Opintokeskusten järjestämä oma koulutus on usein lyhytkestoista. Verkko-opiskelu vaatii pitkäkestoisempaa opiskelua, joka pitää jaksottaa järkeviin etenemisvaiheisiin. Kokemuksena on, että viikon rytmi yhden aiheen käsittelyyn on yleisesti ottaen liian lyhyt. Tehtävien palautukseen ja opiskeluun on varattava aikaa mieluummin noin kahden viikon verran. Toisaalta yksiselitteisiä aikarajoja kurssin jaksottamiseen ja etenemiseen ei ole, vaan se on aina riippuvainen ohjaajan toteutuksen suunnitelmista. Opintojen ollessa

pitempikestoisia, aikataulun kannalta pitää ottaa huomioon ohjaajien ja opiskelijoiden lomajaksot.

Käytännön hyödyt järjestössä

Järjestöjen näkökulmasta verkko-opinnot ovat hyvä keino nuorten ja uusien jäsenten hankkimiseen sekä nykyisten jäsenten aktivoimiseen. Opiskelijat kokevat verkko-opiskelun motivoivana, jos opinnot liittyvät opiskelijoiden omaan käytännön toimintaan ja jos he voivat soveltaa ja hyödyntää opintojensa tuloksia käytännön työssään.

5.2. Millaiset verkkopohjaiset oppimisympäristöt soveltuvat parhaiten järjestöllisen sivistystyön opintoihin?

Käytettävyys

Tärkeimpänä asiana verkkopohjaisessa oppimisympäristössä nousee sen käytettävyys. Sen pitää olla kaikkien käyttäjien – ohjaajan, opiskelijan ja tutorin – näkökulmasta helppokäyttöinen ja rakenteeltaan selkeä. Ohjelman tekninen käyttökyky pitää saada mahdollisimman matalaksi, jotta opiskelijat pystyvät käyttämään sitä helposti ja joustavasti, jolloin heidän kognitiivinen toiminta suuntautuu sisältöjen opiskeluun eikä teknisten ongelmien ratkaisemiseen. Graafisen ulkoasun pitäisi tukea helppokäyttöisyyttä ja olla mahdollisimman neutraali. Ohjelma ei saa olla liian raskas, koska opiskelijoilla voi olla hyvin eritasoisia internet-yhteyksiä ja tietokoneita. Ohjaajan näkökulmasta oppimisympäristön pitäisi olla hallinnon ja ylläpidon puolesta helppokäyttöinen.

Oppimisympäristön didaktinen lähtökohta

Verkkopohjaisissa oppimisympäristöissä on tärkeää, että ohjaajalla on vapaus itse valita verkkokurssia suunniteltaessa se didaktinen lähestymistapa, jolla kurssi toteutetaan. Ohjaajan on oltava isäntä ja oppimisympäristön renki. Muutamia oppimisympäristöjä ovat valmiiksi suunniteltu tietyn oppimiskäsityksen mukaiseksi, jolloin sen soveltamisalue on kapea ja sitä on vaikea soveltaa jonkin toisen oppimiskäsitykseen pohjautuvaan opiskeluun.

Arviointi

Verkkokurssilla arvioinnin merkitys korostuu, koska opiskeluväline ja -tapa ovat uusia. Opiskelijoiden oppimisen kannalta on tärkeää, että opiskelijat pohtivat itse omaa oppimistaan ja suhdettaan verkko-opiskeluun. Itsearviointivälineeksi sopii hyvin esim. oppimispäiväkirja, jonka tekemiseen pitäisi olla mahdollisuus oppimisympäristössä. Lisäksi verkkoympäristössä pitäisi voida toteuttaa tavalla tai toisella opiskelijoiden alkuarviointi ja päätösarviointi.

Opiskelijoiden aktiivisuuden seuranta

Ohjaajalla pitäisi olla käytössään verkko-opinnoissa opiskelijoiden aktiivisuuden seurantaan perustuva työkalu, jolla hän saa tehtyä helposti määrälliseen informaatioon perustuvia tilastoja. Määrällisen seurannan tarkoitus on, että ohjaaja pystyy kontrolloimaan opiskelijoiden aktiivisuutta ja ehkäisemään opintojen keskeyttämistä. Laadullisen seurannan ja arvioinnin voi suorittaa muilla keinoin.

Selainpohjaisuus

Verkkopohjaisen oppimisympäristön pitäisi olla yleisimmillä selaimilla toimiva, ja sen pitäisi toimia vanhemmillakin versioilla, jotta opiskelijat eivät joutuisi aina päivittämään selaimen uusinta versiota. Internetissä toimittaessa pitää huomioida myös tietoturvanäkökohdat.

Oppimisympäristön kieli

Järjestöllisessä sivistystyössä on tärkeää, että opiskelija voi käyttää opiskelussaan omaa äidinkieltään. Vieraan kielen käyttö kuormittaa opiskelijan kognitiivista kapasiteettia.

Tukipalvelut

Ohjaajan ja opiskelijan näkökulmasta on tärkeää, että molemmilla on helposti saatavilla teknistä tukea ohjelman käyttöön liittyvissä asioissa.

5.3. Millaisia asiantuntijoita ja paljonko verkko-opetuksen suunnittelu ja toteutus vaatii sekä millaisiksi sen taloudelliset kustannukset muodostuvat?

Asiantuntijuus

Verkkokurssin toteuttaminen on huomattavasti vaativampaa kuin perinteisen kurssin toteuttaminen, koska se vaatii toteutukseltaan monenlaista asiantuntijuutta. Tämä on otettava huomioon jo verkkokurssia suunniteltaessa, jotta toteuttamisen resursointi on realistinen. Siinä olisi huomioitava ja suhteutettava yhteen henkilöstön osaaminen ja sen kehittäminen, opiskelijoiden tavoiteltavat oppimistulokset sekä se, että koko toiminta on taloudellisesti kustannustehokasta.

Verkkokurssin toteuttaminen vaatii asiantuntijuutta mm. seuraavilta osa-alueilta:

- Kurssin hallinnointi (talous, markkinointi, rekisterit)
- Opetuksen suunnittelu (tavoite, menetelmät, tukeminen, roolit)
- Sisällön tuotanto (oppisisällöt ja tehtävät, median valinta, sisällöntuotannon työkalut, www-toimittaminen, graafinen ulkoasu)
- Tekninen tuki (ylläpito, opiskelijoiden ja ohjaajien tukeminen)
- Opiskelijoiden ohjaaminen ja tutorointi
- Kokonaisuuden koordinointi

Opintokeskusten tulee tarkkaan miettiä verkkokurssin toteuttamisessa, mikä on kustannustehokas suhde omien resurssien järkevässä käytössä ja osaamisen ostamisessa ulkopuolisilta markkinoilta. Tarvittavan osaamisen hankkiminen ulkopuolisilta markkinoilta riippuu opintokeskusten henkilökunnan omista osaamis- ja työaikaressurseista. Tehdyt strategiset valinnat vaikuttavat kustannuksiin.

Verkkopedagoginen suunnittelu

Verkkokurssin pedagoginen suunnittelu lähtee liikkeelle kurssin oppimiskäsityksen määrittämisestä. Sen perusteella luodaan kurssin pedagoginen viitekehys, jonka mukaisesti tehdään kurssin suunnittelussa eteen tulevat valinnat ja ratkaisut.

Tekninen ja sisällöllinen ohjaaminen

Verkkokurssilla opiskelijoilla on oltava sekä tekninen että sisällöllinen tuki saatavilla. Opiskelijoiden ohjaamisessa korostuu opintojen alussa heidän oppimisvalmiuksien kehittäminen, koska verkko on vielä monelle opiskelijalle uusi työväline ja -ympäristö. Kun opiskelijoiden tekninen valmius on riittävällä tasolla, voidaan ohjaamisessa keskittyä

oppisisältöjen ohjaamiseen. Sisältöjen ohjaaminen on työlästä, koska opiskelijoilla on hyvin erilaisia tarpeita ohjaukseen. Ohjauksen ulottuvuus yksilö- vs. ryhmäohjaus vaihtelee opiskelijan omasta tilannekohtaisesta tarpeesta, johon ohjaaja yrittää vastata. Ohjaamisen työläys pitää huomioida tarkkaan jo verkkokurssin suunnitteluvaiheessa.

Kannattavuus ja monistettavuus

Vapaan sivistystyön koulutuksessa taloudellisten resurssien vähäisyys heijastuu välittömästi tehtyihin strategisiin valintoihin ja ratkaisuihin, jolloin ne myös vaikuttavat välillisesti henkilökunnan resursseihin sekä opiskelijoiden oppimistuloksiin. Verkkokurssin toteuttaminen vie paljon taloudellisia ja ajallisia resursseja eikä opiskelijat ole valmiita maksamaan opiskelustaan paljoakaan. Varsinkin ulkopuolisilta markkinoilta ostetut palvelut ovat kalliita. Puhtaasti kaupallisten tahojen tuottamat verkkopohjaiset oppimisympäristöt kalliine vuosilisensseineen eivät sovi vapaan sivistystyön käyttöön pitkällä tähtäimellä. Toiminnan kannattavuuden puolesta opintokeskusten tulisi harkita keskinäistä yhteistyötä esim. siten, että toteutettuja verkkokursseja vaihdettaisiin opintokeskusten kesken.

Verkkokurssin toteuttamisessa pitäisi huomioida sen monistettavuus, jotta kurssin hinta saataisiin opiskelijoille järkeväksi ja sen toteuttaminen olisi opintokeskuksille taloudellisesti mahdollista. Materiaalin tuottajien kanssa on sovittava tarkkaan tekijänoikeuksista, erityisesti silloin kun kurssi on tarkoitus toteuttaa useammin kuin kerran. Projektin aikana keväällä 2001 Anneli Bauters (ViSio) ja Voitto Mäkipää (OK) ovat olleet keskustelemassa OPH:ssa tekijänoikeuksista. Tekijänoikeuksissa noudatetaan voimassa olevia tekijänoikeussääntöjä (Suomi, EU).

LIITE: Osaprojektien loppuraportit